

<http://dx.doi.org/10.16926/gea.2023.02.08>

dr Aleksander WRÓBEL

<http://www.orcid.org/0000-0001-5314-5906>

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie,

Interdyscyplinarne Centrum Badań nad Deradykalizacją

e-mail: aleksander.m.wrobel@gmail.com

Instytucja probacji kontraktowej w ustawie karnej Królestwa Szwecji – zagadnienia wprowadzające¹

Streszczenie

Niniejsze opracowanie dotyczy instytucji o nazwie probacja kontraktowa uregulowanej w Kodeksie karnym Królestwa Szwecji. Jest to rozwiązanie wprowadzone do ustawy karnej Szwecji w 1988 r. Celem jego wprowadzenia było z jednej strony utworzenie alternatywy dla kary pozbawienia wolności, a z drugiej – wypełnienie luki powstałej po rezygnacji ze środka ochronnego w postaci terapii – leczenia ambulatoryjnego. Centralne znaczenie dla funkcjonowania tego rozwiązania ma charakter popełnionego przestępstwa, szczególnie stan sprawcy wymagający leczenia oraz fakt, że stan sprawcy jest bezpośrednio związany z popełnieniem przestępstwa, jak również dobrowolny udział sprawcy w leczeniu. Artykuł ten jest pierwszym z serii opracowań dotyczących probacji kontraktowej i ma na celu przedstawienie rozwiązań obowiązujących w Królestwie Szwecji. Kolejne opracowania dotyczyć będą zestawienia polskich rozwiązań ze szwedzkimi, w celu zbudowania modelu, który będzie odpowiedzią na nekające polski system utrudnienia.

Słowa kluczowe: probacja kontraktowa, środki zabezpieczające, prawo karne Szwecji, osoby uzależnione, przeciwdziałanie uzależnieniom, leczenie zaburzeń preferencji seksualnych, terapia.

Wstęp

W ramach niniejszego artykułu omówiona zostanie instytucja, która jest jednym z rodzajów probacji (oryg. *skyddstillsyn*) występujących w szwedzkim pra-

¹ Artykuł jest wynikiem projektu badawczego Nr. rej.: 2021/05/X/HS5/01077 finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki, pt. „Instytucja probacji kontraktowej w Kodeksie karnym Królestwa Szwecji jako alternatywa dla leczniczego środka zabezpieczającego w postaci terapii w polskim Kodeksie karnym”.

wie karnym. Jest to instytucja „opieki kontraktowej”² (oryg. *kontraksvård*). Artykuł ten ma charakter wprowadzający i w następnych opracowaniach autor podda dokładniejszej analizie możliwość skorzystania ze szwedzkiego doświadczenia w warunkach polskich.

Wprowadzono ją do systemu szwedzkiego jeszcze w 1988 roku. Miała ona być alternatywą dla kary pozbawienia wolności. Z drugiej strony stała się faktycznie przyczyną, ale i odpowiedzią na trudności związane ze szwedzkim odpowiednikiem uregulowanego w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny³ środka zabezpieczającego w postaci leczenia ambulatoryjnego – otwarte leczenie psychiatryczne (oryg. *oppensvård*).

Bodźcem do wyeliminowania z systemu szwedzkiego środka ochronnego w postaci otwartego leczenia psychiatrycznego był fakt, że rzadko był on stosowany w praktyce. Sądy opowiadały się za probacją, w ramach której nakładano na sprawcę obowiązek leczenia. Równocześnie probacja była narzędziem, które dawało sądom i organom nadzorującym wykonywanie kary większy wpływ na proces leczenia⁴. W projekcie nowelizacji szwedzkiej ustawy karnej, która miała miejsce w 1991 r., podkreślano, że opiekę ambulatoryjną wymierzano stosunkowo rzadko, w związku z tym, praktyczna potrzeba środka była prawie nieistniejąca. Ponadto wyjaśniono, że najpoważniejsze przypadki wymagające leczenia sprawców mogły być objęte innym środkiem ochronnym w postaci opieki sądowo-psychiatrycznej uregulowanej w rozdziale 31 § 3 BrB⁵.

Jak wspomniano wyżej, celem wprowadzenia tego przepisu było również stworzenie alternatywy dla kary pozbawienia wolności w stosunku do konkretnej kategorii sprawców. W ramach nowelizacji ustawy z dnia 21 grudnia 1962 r. Kodeks karny (oryg. *Brottsbalk*, BrB)⁶ wprowadzono do kodeksu nowe przepisy w ramach dwóch rozdziałów. Pierwszym z nich był rozdział 28 §§ 6a i 6b, 7, 8, 9, 10, a drugim rozdział 30 § 9. Nowelizacją z 2021 r.⁷ z BrB usunięto § 6a z rozdziału 28 BrB, przenosząc treść § 6a do § 6b, a § 6b do § 7. W dalszych częściach niniejszego opracowania autor podda analizie historyczny rozwój instytucji probacji kontraktowej, wskaże aktualną regulację, statystyki jej wymierzania, jak również

² Tłumaczenie dokonane przez autora. W ramach tłumaczenia autor korzystał ze *Słownika terminologii prawniczej angielsko-szwedzkiego dla sędziów szwedzkich* (Svensk/engelsk ordlista Swedish/English Glossary Dnr 938-2010, Stockholm 2019), źródło: http://svensk/engelsk%20ordlista%20Swedish/English%20Glossary,%202019,%20%C5%BAr%C3%B3d%C5%82o:%20https://www.domstol.se/globalassets/filer/gemensamt-innehall/for-professionella-aktorer/svensk-engelsk_ordlista_2019.pdf/ [dostęp: 10.09.2022], gdzie użyto tłumaczenia na język angielski „court-imposed care order”, co daje w dosłownym tłumaczeniu: sądowy nakaz opieki.

³ Dz. U. 1997 Nr 88, poz. 553.

⁴ C. Gylling-Lindkvist, C. Rosennberg, K.I. Rundqvist, *Lagen och psykiatrin. Kommentarer och och författningar om psykiatrisk tvångsvård rättspsykiatri m.m.*, Stockholm, 1992, s. 209.

⁵ Ibidem, s. 211.

⁶ Brottsbalk (1962:700).

⁷ Lag (2021:249).

dokona analizy kilku orzeczeń wykazujących praktykę sięgania przez sądy po sankcję w postaci probacji kontraktowej.

Już na samym początku należy podkreślić, że w szwedzkiej literaturze wskazuje się, że probacja kontraktowa nie jest osobnym rodzajem kary, a jedynie jednym z rodzajów probacji⁸. Przy czym, zdaniem autora, z punktu widzenia polskiego systemu probacja kontraktowa bardziej przypomina środek zabezpieczający. Nie jest to tak istotne z punktu widzenia szwedzkiego systemu, ponieważ podział na kary i środki zabezpieczające nie jest wyraźnie uregulowany w BrB.

W celu uporządkowania kwestii terminologicznych w niniejszej pracy autor posługuje się terminem „środki ochronne” w stosunku do określenia szwedzkiego odpowiednika środków zabezpieczających, opierając się na znaczeniu słowa użytego w szwedzkim prawie, a mianowicie „*skyddsåtgärder*”, gdzie słowo „*ett skydd*” w tłumaczeniu oznacza „ochronę”, a przymiotnik będzie w konsekwencji miał postać słowa „ochronny”. W słowniku szwedzkim definicja tego wyrazu jest następująca: „urządzenie zapobiegające szkodliwym skutkom niepożądanego zjawiska”⁹. W związku z powyższym użycie określenia „środek ochronny” zostało uznane za najtrafniejsze.

1. Środki ochronne (*skyddsåtgärder*) w ramach katalogu sankcji (*påföljder*) w BrB

Szwedzka ustawa karna nie zna podziału na kary i środki ochronne. BrB używa jednolitego pojęcia „sankcja karna” (oryg. *brottspåföljd*) w odniesieniu do kar i środków ochronnych. Jednym ze skutków braków takiego podziału, jest fakt, że osoba, która popełniła przestępstwo w stanie wyłączającym poczytalność może być skazana na sankcję karną¹⁰. W literaturze pojawiają się jednak głosy, że środki ochronne w swojej naturze różnią się od innych sankcji zawartych w BrB. Stąd też twierdzi się, że właściwym terminem używanym do opisu ww. środków powinno być określenie „alternatywa dla sankcji karnych” lub „środki nakładane na sprawcę zamiast sankcji karnych”. Powodem przemawiającym za wprowadzeniem takiego podziału, zdaniem przedstawicieli szwedzkiej doktryny, jest przede wszystkim specyfika środków ochronnych polegająca na tym, że maksymalny okres każdego z nich często przekracza okresy kary pozbawienia wolności¹¹.

W tak przyjętym podziale podkreśla się, że system sankcji staje się bardziej skomplikowany i mniej przejrzysty. Wynika to z faktu, że zasady w zakresie po-

⁸ M. Borgeke, *At bestemma påföljd för brott*, Stockholm, 2012, s. 377–378.

⁹ *Svensk Ordbok*, źródło: <https://svenska.se/so/?id=47637&pz=7> [dostęp: 15.09.2022].

¹⁰ Zagadnienie to jest niezwykle skomplikowane i potencjalnie wymaga obszernego w osobnej pracy, stąd też autor na potrzeby niniejszego opracowania jedynie wspomina o tym rozwiązaniu.

¹¹ N. Jareborg, *Straffrättsideologiska fragment*, Uppsala, 1992, s. 168.

działu sankcji oraz ich wzajemnych zależności są subtelne, a czasem nieco sprzeczne i łatwo jest popełnić błąd¹². Prowadzi to również do sytuacji, w których niektóre reakcje karne mają cechy zarówno kary, jak i środka ochronnego, czego przykładem jest probacja ochronna.

2. Historia wprowadzenia instytucji probacji kontraktowej do szwedzkiego systemu

W uzasadnieniu do projektu ustawy zmieniającej BrB i wprowadzającej probację kontraktową wskazano, że zmiany w BrB mają na celu umożliwienie wykorzystania probacji kontraktowej jako nowego wariantu probacji, która ma być kolejną alternatywą dla kary pozbawienia wolności. Jest to zabieg, który w założeniu projektodawców miał być rozwiązaniem dostosowanym do sprawców nadużywających substancji uzależniających lub też z uwagi na inne okoliczności okołozdrowotne wymagają opieki lub leczenia¹³.

Zgodnie z pierwotnym projektem nowelizacji, sprawca powinien być samodzielnie zgłosić chęć poddania się odpowiedniemu leczeniu, zgodnie z opracowanym dla niego planem, na podstawie którego odbywać się miało leczenie. Podkreślano, że warunkiem koniecznym miał być konkretny stan sprawcy, który przyczynił się do popełnienia przestępstwa¹⁴.

Probacja kontraktowa, zgodnie z założeniami projektu, mogła trwać od 14 dni do maksymalnie trzech miesięcy. Najciekawszym elementem nowo wprowadzonego rozwiązania był fakt, że mógł on być połączony z karą pozbawienia wolności. Przy czym opieka kontraktowa, i tym samym dokonywany w jej ramach dozór, powinny być wykonywane od chwili wydania wyroku, mimo że ten był jeszcze nieprawomocny¹⁵.

Pierwotnemu opiece kontraktowej nie należy jednak poszukiwać w BrB, a w rozporządzeniu z dnia 28 czerwca 1979 r. w sprawie niektórych eksperymentalnych działań w stosunku do osób uzależnionych od narkotyków (oryg. *Förordning om viss försöksverksamhet med vård av narkotikamissbrukare som har begått brott*)¹⁶, które ustanawiało szczególny program pilotażowy. Dotyczył on sprawców uzależnionych od narkotyków, którzy popełnili przestępstwo i zostali skazani na karę pozbawienia wolności. W ramach tego programu mogli oni wyrazić zgodę na roczny kontrakt ze szpitalem *Ulleråker* i odbyć leczenie w tym szpitalu.

¹² J. Munck, *Var står nyklassicismen idag?*, Svensk Juristtidning 2015, s. 427.

¹³ Jak wykazała praktyka były to również sytuacje, w których osoby cierpiały na zaburzenia preferencji seksualnych, czyli np. pedofilia, nekrofilia, zoofilia.

¹⁴ Prop. 1986/87:106 om ändring i brottsbalken m.m. (s.k. kontraktsvård m.m.), s. 1.

¹⁵ Prop. 1986/87:106 om ändring i brottsbalken m.m. (s.k. kontraktsvård m.m.), s. 4.

¹⁶ SFS 1979:662

Podstawowym założeniem był fakt, że osoby uzależnione od narkotyków, które popełniły przestępstwa, za które normalnie byłyby skazane na sankcję w postaci pozbawienia wolności, mogły zamiast tego otrzymać roczny kontrakt ze szpitalem psychiatrycznym *Ulleråker* (oryg. *Ulleråker sjukhus*)¹⁷. Warunkami kontraktu było powstrzymanie się od używania narkotyków, dokładanie starań mających na celu znormalizowanie sytuacji osobistej i zawodowej pacjenta, jak również przestrzeganie rocznego planu leczenia. Co ciekawe, samo postępowanie karne wykonawcze w tym okresie było zawieszane. Był to swoisty bezpiecznik, który pozwalał na podjęcie postępowania wykonawczego, gdyby sprawca naruszył warunki planu leczenia zawartego w kontrakcie. W przypadku dotrzymywania się wymogów przewidzianych w kontrakcie, postępowania karne podejmowano i sprawca był skazywany, ale bez wymierzenia kary pozbawienia wolności¹⁸.

Z powyższego wynika, że w celu sprawdzenia, czy system ten sprawdzi się w Szwecji, na samym początku postanowiono wprowadzić go niejako na próbę, w ramach wspomnianego szpitala. Zgodnie z raportami przedstawianymi przez pracowników szpitala w *Ulleråker*, z programu skorzystało 46 osób¹⁹.

W ramach planu leczenia pacjenci przebywali na oddziale uzależnień szpitalu *Ulleråker* w okresie od 5 do 6 tygodni. Po czym leczenie nabierało formy leczenia ambulatoryjnego, które polegało na dwóch wizytach w tygodniu w szpitalach w *Ulleråker*, *Huddinge* oraz *Danderyd*²⁰. Jednym z najważniejszych elementów leczenia była kontrola moczu – codziennie w ramach pobytu w szpitalu oraz co drugą wizytę w ramach leczenia ambulatoryjnego. W przypadku trudności w trakcie leczenia ambulatoryjnego, takich jak nawrót choroby, utrata pracy czy też mieszkania, pacjent był ponownie umieszczany w oddziale szpitala *Ulleråker*. W przypadku uporczywego naruszania warunków planu leczenia, czy to w ramach leczenia ambulatoryjnego, czy też w ramach leczenia w zamkniętym zakładzie, kontrakt uznawano za nieważny²¹.

W ramach programu eksperymentalnego trudności powodowała kwestia przyjmowania osób, które nie były jeszcze gotowe na leczenie, czyli nie zdawały sobie sprawy z potrzeby przejścia terapii. W związku z tym poszukiwano osób, które są rzeczywiście zmotywowane do leczenia. Nie było to łatwym zadaniem, ponieważ wielu sprawców zgadzało się na probację kontraktową jedynie w celu uniknięcia więzienia²².

W trakcie realizacji programu pilotażowego zauważono również inne trudności dotyczące procesu wykonywania planu leczenia. W przypadku gdy pacjenci

¹⁷ Nazywany również szpitalem w Uppsali.

¹⁸ O. Blix, *Kontraktsvård*, Svensk Juristtidning 1981, s. 453.

¹⁹ Prop. 1986/87:106, s. 28.

²⁰ Gminy, które tworzą razem aglomerację sztokholmską.

²¹ O. Blix, op. cit., s. 454–455.

²² Ibidem.

nie dotrzymywali warunków leczenia albo rezygnowali, w tym również przed końcem leczenia, automatycznie odwieszano postępowanie karne. Jednakże nie byli oni (sprawcy), jak pierwotnie zakładano w ramach programu, skazywani na karę pozbawienia wolności, a raczej wymierzano im karę pozbawienia wolności warunkowo zawieszoną. Nie dotyczyło to jedynie osób, które niedługo przed ukończeniem terapii kontraktowej z niej zrezygnowały, ale i tych, które uczestniczyły w niej krótko. Zdaniem lekarzy biorących udział w programie był to poważny błąd, ponieważ wpływało to deprymująco na pacjentów, którzy otwarcie mówili, że nie zależy im na leczeniu, ponieważ zostaną skazani w najgorszym przypadku na karę pozbawienia wolności w zawieszeniu²³.

Wspomniany program pilotażowy był niezwykle przydatny z punktu widzenia polityki karnej państwa. W latach 70. i 80. Szwecja borykała się z przestępczością narkotykową. Sposobów rozwiązania problemu poszukiwano w zastrzeżeniu odpowiedzialności karnej za popełnienie przestępstw narkotykowych (oryg. *Narkotikabrott*). W tym zakresie wzmocniono również zasoby policji w zakresie wykrywania przestępstw narkotykowych. Eksperyment przeprowadzany w szpitalu w Uppsali pozwalał na podjęcie próby rozwiązania problemu bez potrzeby skierowywania sprawcy do więzienia²⁴.

3. Aktualne rozwiązania dotyczące probacji kontraktowej

Na samym początku należy wskazać, że określenie „probacja kontraktowa” jest używana tylko w literaturze. Słowo „kontrakt” nie zostało wprowadzone do BrB, ponieważ chciano uniknąć trudności związanych z interpretacją tego pojęcia w ramach prawa cywilnego²⁵.

Z uwagi na fakt, że probacja kontraktowa jest uregulowana w szwedzkim systemie jako rodzaj probacji, w stosunku do tej sankcji stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące probacji. Jednym z pierwszych przepisów, który określa granice stosowania probacji kontraktowej jest rozdział 28 § 1 BrB. Stanowi on, że osoba nie może być skazana na karę probacji kontraktowej, jeśli popełniła przestępstwo, za które przewidziano najsurowszą karę w postaci grzywny. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że ograniczenie to dotyczy również sytuacji, w której sąd dojdzie do wniosku, że kara grzywny nie będzie wystarczającą karą²⁶. Nie wyłącza to jednak możliwości łączenia sankcji w postaci grzywny z probacją kontraktową. Sąd Najwyższy Szwecji (oryg. *Högstadsdomstolen*) w wyroku z dnia 1 marca 1993 r. NJA 1994 s. 106 wskazał, że w ramach wyjątku wspo-

²³ Ibidem, s. 455.

²⁴ M. Borgeke, *Påföljdsbestämning i narkotikamål*, SvJT 2013, s. 5–6.

²⁵ N.O. Berggren, A. Bäcklund, J. Munck, D. Victor, F. Wersäl, *Brottsbalken. En kommentar m.m. Kap. 25–38.*, Stockholm, Supplement 5, July 2014, Chapter 30 § 9, s. 5.

²⁶ N.O. Berggren, A. Bäcklund, J. Munck, D. Victor, F. Wersäl, op. cit., BrB 28:1, s. 1.

mniane sankcje mogą być łączone. Do takiego połączenia może dojść, gdy zabieg taki pozwoli na uniknięcie kary pozbawienia wolności i będzie sprzyjał realizacji celów stawianych probacji kontraktowej²⁷.

Dodatkowo podkreśla się, że probacja kontraktowa może być wymierzona, w przypadku gdy warunkowe zawieszenie wykonania kary (oryg. *Vilkorlig dom*) nie będzie wystarczające. Mimo braku odpowiedniej regulacji, w praktyce uznaje się, że probacja kontraktowa jest bardziej dotkliwą sankcją niż warunkowe zawieszenie wykonania kary²⁸.

Instytucja probacji kontraktowej została uregulowana w rozdziale 28 § 6b BrB. Stanowi on, że probacja kontraktowa jest alternatywą dla kary pozbawienia wolności. W związku z tym, ażeby osoba mogła być skazana na wspomnianą sankcję, powinna jej zagrażać kara pozbawienia wolności. Jednocześnie sąd powinien określić długość tej kary, ponieważ probacja kontraktowa zależy od długości potencjalnej kary pozbawienia wolności. Uprzednie ustalenie okresu kary pozbawienia wolności odgrywa podwójną rolę. Z jednej strony jest potencjalną karą, która zostanie wykonana, jeśli sprawca nie będzie dotrzymywał warunków planu leczenia zawartego w ramach probacji kontraktowej, a z drugiej strony, skazany, który odbywa leczenie w ramach probacji kontraktowej, ma świadomość tego, jaka kara grozi mu w przypadku niedotrzymania warunków leczenia ustalonego w ramach planu leczenia. W uzasadnieniu do ustawy wprowadzającej probację kontraktową do BrB, wskazywano, że kara w tym przypadku nie ma być jednak instrumentem wykorzystywanym przez sędziów do zachęcania sprawców do korzystania z drogi leczenia w ramach probacji kontraktowej, ponieważ grozi to wymierzaniem surowszych kar w celu zachęcenia sprawcy do wyrażenia zgody na plan leczenia. Jest to szczególnie ważne, ponieważ sprawca, który nie dotrzyma planu leczenia, zostanie skierowany na odbycie kary, która będzie surowsza niż ta, którą wymierzyłby mu sąd bez alternatywy w postaci probacji kontraktowej²⁹.

Plan leczenia powinien być przedstawiony sprawcy i uzgodniony z nim. Dokument planu leczenia stanowi załącznik do wyroku sądu albo też może być zawarty w treści samego wyroku³⁰. Obok planu sąd może w wyroku również zawrzeć obowiązek informowania odpowiednich organów o naruszeniu przez sprawcę skazanego na probację kontraktową obowiązków wynikających z planu leczenia. Przy czym naruszenie to ma mieć charakter uporczywego lub rażącego naruszenia, co ma sprzyjać samemu procesowi leczenia, ponieważ niedotrzymanie planu w ramach procesu leczenia jest częstym zjawiskiem³¹.

²⁷ NJA 1994, s. 106 z dnia 1 marca 1994 r.

²⁸ N.O. Berggren, A. Bäcklund, J. Munck, D. Victor, F. Wersäl, op. cit., BrB 28:1, s. 1.

²⁹ Prop. 1986/87:106, s. 37, 71.

³⁰ N.O. Berggren, A. Bäcklund, J. Munck, D. Victor, F. Wersäl, op. cit., Rozdział 28 § 6a, s. 2.

³¹ N.O. Berggren, A. Bäcklund, J. Munck, D. Victor, F. Wersäl, op. cit., Rozdział 28 § 6a, s. 3.

Rozdział 28 § 6b BrB w swojej treści odsyła do rozdziału 30 § 9 BrB, który dokładniej określa podstawy wymierzenia sankcji w postaci probacji kontraktowej³².

Dodatkowo rozdział 28 § 6b BrB stanowi, że w przypadku probacji kontraktowej sprawca popełnia przestępstwo w związku z uzależnieniem od alkoholu, narkotyków albo innych środków, albo w wyniku innej podobnej dolegliwości³³, stąd też probacja kontraktowa daje możliwość leczenia sprawcy. Wprawdzie przepis ten sam nie wymienia znamienia popełniania przestępstwa w związku z szeroko rozumianym uzależnieniem, ale przepis ten wprost odwołuje się do treści rozdziału 30 § 9 BrB. Stanowi on, że za jeden ze szczególnych powodów zastosowania probacji kontraktowej zamiast kary pozbawienia wolności sąd może uznać np. nadużywanie substancji uzależniających lub inny szczególny stan wymagający opieki lub innego leczenia. Przy czym stan sprawcy w istotny sposób przyczynił się do popełnienia przestępstwa, a sam sprawca oświadcza gotowość poddania się odpowiedniemu leczeniu, które według sporządzonego dla niego planu może być zorganizowane. Przepis ten zostanie poddany dokładniejszej analizie w dalszej części pracy.

W tym przypadku to właśnie stan sprawcy decyduje o tym, że kara pozbawienia wolności jest zastąpiona probacją kontraktową. Przy czym dalszą konsekwencją stanu sprawcy jest wymóg określenia przez sąd w wyroku alternatywnej kary pozbawienia wolności. Zgodnie z treścią rozdziału 28 § 6c, w przypadkach gdy sprawca może być skierowany na leczenie w ramach probacji kontraktowej zgodnie z rozdziałem 28 § 6b, i jest on tymczasowo aresztowany, może on być skierowany na leczenie zgodnie z planem na okres nie dłuższy niż tydzień. Może on być skierowany na leczenie zgodnie z planem na okres nie dłuższy niż tydzień. Przepis ten w praktyce dotyczy sytuacji skierowania na leczenie jeszcze przed właściwym wykonaniem planu leczenia. Wskazuje się, że jest to wyjątkowa sytuacja. Rozwiązanie to zostało wprowadzone do BrB dopiero po kilku latach funkcjonowania probacji kontraktowej, czyli w 1991 r.³⁴ Chodzi tu w szczególności o przypadki, w których sprawca cierpi na poważne uzależnienie, w związku z którym popełnił przestępstwo i jest w tymczasowym areszcie. Stan sprawcy wykazuje w tym przypadku również możliwość nagłego i szybkiego powrotu do agresywnego zachowania. W tym przypadku sąd wydaje osobne postanowienie, które podlega zaskarżeniu³⁵.

W ramach probacji kontraktowej skazany wyrażał chęć poddania się leczeniu w oparciu o plan przygotowany na podstawie stanu jego zdrowia. Sąd skazuje osobę na karę pozbawienia wolności, którą następnie zastępuje probacją kontraktową³⁶. W przypadku gdy sprawca nie wywiąże się z obowiązków określonych w kontrakcie, BrB przewiduje dwie możliwe reakcje. Pierwszą z nich jest, zgodnie z rozdziałem 28 § 7 BrB, m.in. możliwość upomnienia skazanego przez

³² N. Jareborg, J. Zila, *Straffrättens påföljdslära*, Stockholm 2020, s. 48.

³³ M. Borgeke, *At bestemma påföljd för brott*, Stockholm 2012, s. 378–379.

³⁴ Om utvidgad användning av samhällstjänst m.m. Proposition 1991/92:109

³⁵ N.O. Berggren, A. Bäcklund, J. Munck, D. Victor, F. Wersäl, op. cit., Rozdział 28 § 6b, s. 1–2.

³⁶ M. Borgeke, *At bestemma påföljd för brott*, Stockholm, 2012, s. 378–379.

Służbę Więziennictwa i Probacji (oryg. *Kriminalvården*). Zgodnie z rozdziałem 2 § 8 Rozporządzenia z dnia 11 czerwca 1998 r. w sprawie wykonywania kar wolnościowych (oryg. *Förordning om verkställighet av frivårdspåföljder*)³⁷ (Rozporządzenie), udzielając skazańcowi ostrzeżenia, skazany musi otrzymać o tym pisemne zawiadomienie. Jeżeli upomnienie ma być doręczone skazanemu przez inny organ niż ten, który wydał upomnienie, decyzję i inne niezbędne dokumenty należy przesłać do tego organu.

Uznać należy instytucję upomnienia za dobre rozwiązanie, ponieważ sprzyja ono procesowi leczenia. Kolejną, dalej idącą konsekwencją, jest – zgodnie z rozdziałem 28 § 8 BrB – możliwość skierowania sprawcy na odbycie kary pozbawienia wolności w przypadku „poważnego” naruszenia warunków planu leczenia, co więcej przepis stanowi, że w takim przypadku można przypuszczać, że nie dojdzie do poprawy sytuacji. W takim przypadku organ nadzorujący, czyli Służba Więziennictwa i Probacji³⁸ składa odpowiedni wniosek do prokuratora o doprowadzenie skazanego i o wykonanie kary pozbawienia wolności³⁹.

Jednym z najważniejszych warunków probacji kontraktowej jest w związku z powyższym wola poddania się leczeniu. W orzeczeniu sąd powinien określić okres odbywania kary pozbawienia wolności z informacją, że została ona zastąpiona probacją kontraktową⁴⁰.

Interesującym aspektem jest również kwestia przestępstwa, popełnienie, którego może prowadzić do skazania na probację kontraktową zamiast kary pozbawienia wolności. Przestępstwem właściwym dla opieki kontraktowej jest przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności od jednego roku. Niemniej jednak, zgodnie z uzasadnieniem projektu wprowadzającego to rozwiązanie, środek ten nie powinien być wymierzony, w sytuacjach gdy sprawca popełnił ciężkie przestępstwo⁴¹. Trudność polega jednak na tym, że BrB nie zawiera pojęcia „ciężkiego przestępstwa” mimo wielokrotnego odwoływania się do tego pojęcia. Można spotkać się z opinią, że jest to przestępstwo, za które kara przekracza cztery lata pozbawienia wolności⁴². Pojęcie „ciężkiego przestępstwa” interpretuje się również jako przestępstwo skierowane przeciwko życiu lub zdrowiu innych osób. Mimo to uważa się również, że odpowiednim rodzajem przestępstwa może być przestępstwo przeciwko mieniu, takie jak np. podpalenie, przestępstwo narkotykowe czy szpiegostwo⁴³. Nie są to jednak wiążące definicje „ciężkiego przestępstwa”, co za tym idzie praktyka wymierzania probacji kontraktowej wykazała, że przeważnie kara pozbawienia wolności nie powinna przekraczać dwóch lat pozbawienia wol-

³⁷ SFS nr: 1998:642.

³⁸ Organ ten jako odpowiedzialny za proces wykonywania probacji kontraktowej w wyniku przyjęcia projektu Utökade kontroll- och stödmöjligheter avseende skyddstillstånd Prop. 2020/21:85

³⁹ Om ändring i brottsbalken m.m. (s.k. kontraktsvård m.m.) Proposition 1986/87:106, s. 74.

⁴⁰ M. Borgeke, *At bestemma påföljd för brott*, Stockholm, 2012, s. 378–379.

⁴¹ N.O. Berggren, A. Bäcklund, J. Munck, D. Victor, F. Wersäl, op. cit., Chapter 30 § 9, p. 2.

⁴² Prop. 2007/08:97 Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare, s. 22–23.

⁴³ C. Gylling-Lindkvist, G. Rosenbergh, K.I. Rundqvist, op. cit., s. 201.

ności⁴⁴, tym samym tak też rozumiane jest pojęcie ciężkiego przestępstwa na potrzeby wymierzania probacji kontraktowej. W ramach projektu wprowadzającego probację kontraktową do BrB wskazywano, że takim przestępstwem może być m.in. prowadzenie pojazdu pod wpływem alkoholu⁴⁵.

Podejście to potwierdza zestawienie przygotowane w raporcie wykonywania kar w Królestwie Szwecji przez Służbę Więziennictwa i Probacji za rok 2021. Wskazuje się tam, że okres alternatywnej kary pozbawienia wolności przeważnie nie przekraczał 2 lat, z wyjątkami, które stanowiły drobny ułamek ogólnej liczby osób skazanych na karę probacji kontraktowej. Dla przykładu w roku 2021 był to ok. 1%, czyli 8 osób z ogólnej liczby skazanych na probację kontraktową – 554 osób⁴⁶. Statystyki dotyczące długości alternatywnych kar pozbawienia wolności zostały zawarte w tabeli numer 1.

Tabela 1. Objasnienia T = czas

Alternatywna kara		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Brak	Ilość	34	35	35	21	22	37	22	26	11
	Procent z ogólnej liczby	3%	4%	5%	3%	3%	5%	3%	4%	2%
T ≤ 2 miesiące	Ilość	321	251	193	161	165	166	127	126	121
	Procent z ogólnej liczby	32%	29%	26%	24%	23%	23%	20%	20%	22%
2 miesiące < T ≤ 6 miesięcy	Ilość	276	221	183	182	207	198	184	168	134
	Procent z ogólnej liczby	28%	26%	25%	27%	29%	27%	29%	26%	24%
6 miesięcy < T ≤ 1 rok	Ilość	211	205	201	180	169	162	171	182	155
	Procent z ogólnej liczby	21%	24%	27%	27%	23%	22%	27%	28%	28%
1 rok < T ≤ 2 lata	Ilość	149	144	130	127	157	154	122	134	125
	Procent z ogólnej liczby	15%	17%	17%	19%	22%	21%	19%	21%	23%
T > 2 lata	Ilość	5	0	3	4	4	10	9	6	8
	Procent z ogólnej liczby	1%	0%	0%	1%	1%	1%	1%	1%	1%
Suma		996	856	745	675	724	727	635	642	554

Źródło: Kriminalvård och Statistik 2021, s. 66, https://www.kriminalvarden.se/globalassets/forskning_statistik/kos-2021---kriminalvard-och-statistik.pdf [dostęp: 11.09.2022]

⁴⁴ Prop. 2018/19:77 Förstärkt återfallsförebyggande åtgärder vid villkorlig frigivning. s. 28; Prop. 1986/87:106, s. 15.

⁴⁵ Om ändring i brottsbalken m.m. (s.k. kontraktstvård m.m.) Proposition 1986/87:106, s. 103.

⁴⁶ Kriminalvård och Statistik 2021, s. 66 źródło: https://www.kriminalvarden.se/globalassets/forskning_statistik/kos-2021---kriminalvard-och-statistik.pdf [dostęp: 11.09.2022].

Probacja kontraktowa mimo wielu podobieństw do środka ochronnego w szwedzkim systemie jest wymierzana na określony czas. Ustalając okres, w którym ma być realizowany plan leczenia, bierze się pod uwagę okres potencjalnej kary pozbawienia wolności⁴⁷. Jest to dosyć interesujące rozwiązanie, które sprawia, że szwedzki ustawodawca łączy probację kontraktową z karą pozbawienia wolności, chcąc niejako osiągnąć dwa cele – cel w postaci leczenia sprawcy oraz cel w postaci osiągnięcia założeń określonych dla kary.

Jak już podkreślono, probacja kontraktowa jest w swej istocie środkiem stworzonym z myślą o osobach uzależnionych, które popełniły przestępstwo w związku z szeroko rozumianym uzależnieniem. Jednak praktyka sądowa wykazała, że sądy szwedzkie sięgają po to rozwiązanie również w sytuacjach, gdy zachodzi potrzeba leczenia m.in. ekshibicjonizm, kazirodztwo, pedofilii, nekrofilii⁴⁸. Może to więc być stan psychiczny, który nie jest ciężki, w wyniku czego sprawca nie może zostać skierowany na leczenie w ramach opieki psychiatryczno-sądowej⁴⁹ – szwedzkiego odpowiednika detencji psychiatrycznej. W przypadku uzależnienia od narkotyków lub alkoholu potrzeba leczenia powinna być jedyną możliwością poprawy stanu sprawcy. Tym samym, jeśli sprawca wykaże zdolność samodzielnego radzenia sobie ze swoim stanem, leczenie w ramach probacji kontraktowej nie powinno dojść do skutku⁵⁰.

W przypadku wstępnego spełnienia warunków sąd może zwrócić się do Służby Więziennictwa i Probacji o przygotowanie propozycji planu. Organ ten, na podstawie zebranych i otrzymanych informacji, opracowuje plan we współpracy z osobą odpowiedzialną za wdrożenie planu i dostarcza go do sądu. Plan obejmuje stan sprawcy, charakter popełnionego przestępstwa oraz okoliczności sprawy⁵¹. Jednym z centralnych elementów probacji kontraktowej jest dobrovolność leczenia. W związku z tym plan powinien być przedstawiony sprawcy i uzgodniony z nim. Sąd może wysłuchać sprawcy w celu ustalenia, czy rozumie on prawidłowo założenia planu. Oznacza to, że będzie on odpowiednio poinformowany, a istota planu powinna być dla niego zrozumiała⁵².

Jednym z wyjątkowych elementów probacji kontraktowej jest możliwość połączenia jej z karą pozbawienia wolności. Zgodnie z rozdziałem 30 § 11 BrB probacja kontraktowa może być połączona z pozbawieniem wolności. Jest to możliwe tylko wtedy, gdy charakter przestępstwa, a konkretnie kara za jego popełnienie, za tym przemawiają albo wynika to z faktu uprzedniej karalności sprawcy. Kara pozbawienia wolności powinna być krótkoterminowa i trwać od 14 dni do 3 miesięcy⁵³. Cel łączenia obu kar, zgodnie z dokumentacją roboczą,

⁴⁷ M. Borgeke, *At bestemma påföljd för brott*, Stockholm, 2012, p. 384.

⁴⁸ Om ändring i brottsbalken m.m. (s.k. kontraktsvård m.m.) Proposition 1986/87:106, s. 35.

⁴⁹ N.O. Berggren, A. Bäcklund, J. Munck, D. Victor, F. Wersäl, op. cit., Chapter 30 § 9, p. 5.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ N.O. Berggren, A. Bäcklund, J. Munck, D. Victor, F. Wersäl, op. cit., Chapter 30 § 9, p. 8.

⁵² M. Borgeke, *At bestemma påföljd för brott*, Stockholm, 2012, s. 378–379.

⁵³ N.O. Berggren, A. Bäcklund, J. Munck, D. Victor, F. Wersäl, op. cit., Chapter 30 § 11, s. 1.

nie miał charakteru terapeutycznego, ale wynikał z rodzaju popełnionego przestępstwa i wcześniejszej karalności sprawcy⁵⁴.

Osobną kwestią jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy sprawca może być wielokrotnie skazywany na probację kontraktową. Zasadą jest, że gdy sprawca był już wcześniej skazany na leczenie w ramach probacji kontraktowej, to możliwość taka jest znaczenie ograniczona, w przypadku gdy ostatnie leczenie w ramach probacji kontraktowej miało miejsce stosunkowo niedawno. Równocześnie w literaturze przedmiotu można spotkać się z opinią, że mówiąc o probacji kontraktowej, która nie przyniosła zakładanych wyników, należy mieć na uwadze, że często leczenie uzależnień nie przynosi skutku lub sprawca po pewnym momencie może wrócić do uzależnienia, stąd też opinia, że probacja kontraktowa powinna być otwarta również i dla sprawców, którzy odbywali już leczenie w ramach probacji kontraktowej⁵⁵.

Bardziej szczegółowe kwestie wykonywania probacji kontraktowej zostały uregulowane w Rozporządzeniu z dnia 11 czerwca 1998 r. w sprawie wykonywania kar wolnościowych (oryg. *Förordning om verkställighet av frivårdspåföljder* – Rozporządzenie)⁵⁶. Rozdział 2 § 1 Rozporządzenia stanowi, że organem właściwym do wykonywania i nadzoru nad wykonywaniem probacji kontraktowej jest Szwedzka Służba Więziennictwa i Probacji. Idąc dalej, po skazaniu sprawcy na karę probacji kontraktowej, zgodnie z Rozdziałem 2 § 2 Rozporządzenia organ ten obowiązany jest niezwłocznie podjąć działania niezbędne do zapewnienia wykonania probacji kontraktowej.

Dodatkowo organ ten wyznacza opiekuna, jeżeli nie został on wskazany przez sąd w wyroku. Funkcję opiekuna pełni funkcjonariusz Służby Więziennictwa i Probacji. Co ciekawe, zgodnie z rozdziałem 2 § 3 Rozporządzenia skazany powinien mieć możliwość wypowiedzenia się na temat wyboru opiekuna. Opiekun może być również zmieniony przez Służbę Więziennictwa i Probacji, zgodnie z rozdziałem 2 § 6 Rozporządzenia, w trakcie wykonywania probacji kontraktowej.

W ramach samego wykonywania kary probacji kontraktowej Służba Więziennictwa i Probacji bada potrzebę kontynuowania probacji kontraktowej, zgodnie z rozdziałem 2 § 5 Rozporządzenia. Pierwsza obligatoryjna kontrola następuje po upływie roku okresu od rozpoczęcia leczenia.

Przy wyborze opieki kontraktowej, sąd powinien wziąć pod uwagę wiele aspektów. Pierwszym i najważniejszym z nich jest fakt, czy osoba w indywidualnej sprawie rzeczywiście wymaga opieki⁵⁷.

Jeśli chodzi o regulacje dotyczące realizacji planu leczenia w ramach probacji kontraktowej, często przy wyborze potencjalnej kary decydujące znaczenie ma zaplanowane leczenie. Jednak nawet w takich przypadkach może zaistnieć potrzeba

⁵⁴ Om ändring i brottsbalken m.m. (s.k. kontraktsvård m.m.) Proposition 1986/87:106, s. 30.

⁵⁵ M. Borgeke, *At bestemma påföljd för brott*, Stockholm, 2012, s. 380–382.

⁵⁶ SFS nr: 1998:642

⁵⁷ A. Perklev, *Några idéer kring utformningen av ett nytt påföljdssystem*, SvJT, 2010, s. 502.

dokonania korekty, biorąc pod uwagę okoliczności, które wystąpiły podczas realizacji planu, a które nie istniały w momencie wydania orzeczenia. Taka zmiana, jeśli dotyczy istotnego elementu planu leczenia, może oznaczać, że warunki dla sankcji ulegają zmianie i dlatego sąd powinien na nowo dokonać jej oceny⁵⁸.

4. Praktyka sądowa wymierzania kary probacji kontraktowej

W tej części artykułu analizie zostaną poddane praktyczne aspekty stosowania sankcji probacji kontraktowej. Celem analizy jest przedstawienie trudności wynikających z funkcjonowania probacji kontraktowej, jak również zakres jej stosowania, np. w stosunku do sprawców przestępstw seksualnych przeciwko nieletnim.

4.1. Wyrok Sądu Apelacyjnego Svea w Sztokholmie z dnia 16 listopada 1994 r. RH 1994:130

Sprawą, która jest przykładem wymierzania alternatywnej kary w przypadku przerwania planu leczenia w ramach probacji kontraktowej, jest wyrok Sądu Apelacyjnego Svea w Sztokholmie z dnia 16 listopada 1994 r.⁵⁹ W analizowanym stanie faktycznym K.M. został skazany przez Sąd Rejonowy w mieście Falu na probację kontraktową. Po jakimś czasie K.M. przerwał leczenie, w związku z czym prokurator wniósł do Sądu Rejonowego wnioski o zaprzestanie wykonywania probacji kontraktowej i wymierzenia kary pozbawienia wolności. Sąd Rejonowy skazał K.M. na karę 8 miesięcy pozbawienia wolności. K.M. odwołał się do Sądu Apelacyjnego Svea w Sztokholmie i wniósł o uchylenie kary albo też jej złagodzenie.

Sąd Apelacyjny Svea w Sztokholmie podtrzymał wyrok sądu niższej instancji i orzekł, że kara pozbawienia wolności powinna być zmniejszona o 51 dni. Na okres ten składają się 22 dni przebywania w areszcie tymczasowym, jak również okres objęcia opieką w zakładzie zamkniętym, który wynosił 29 dni.

Wyrok ten jest egzemplifikacją podejścia do przebywania w zakładzie leczniczym w ramach realizacji planu leczenia przygotowanego na potrzeby probacji kontraktowej. Wynika to z pewnością ze statusu probacji kontraktowej jako kary. Z jednej strony okres trwania probacji kontraktowej jest zależny od okresu alternatywnej kary pozbawienia wolności, z kolei okres przebywania w zakładzie zamkniętym w ramach leczenia jest zaliczany na poczet alternatywnie wymierzonej kary pozbawienia wolności.

⁵⁸ Prop. 2020/21:85 Utökade kontroll- och stödmöjligheter avseende skyddstillstånd, s. 28; Prop. 1986/87:106 om ändring i brottsbalken m.m. [s.k. kontraktsvård m.m.] s. 50.

⁵⁹ RH 1994:130.

4.2. Wyrok Sądu Najwyższego Królestwa Szwecji z dnia 18 października 1989 r. NJA 1989 s. 564

Kolejne orzeczenie warte uwagi dotyczy możliwości wymierzenia kary probacji kontraktowej w przypadku wymierzenia ciężkiego przestępstwa. Jak wspomniano powyżej, w uzasadnieniu do projektu ustawy wprowadzającej probację kontraktową wskazano, że może ona być wymierzona w przypadku skazania sprawcy za popełnienie przestępstwa, za które przewidziano karę pozbawienia wolności do 2 lat. Jednakże w wyroku Sądu Najwyższego Szwecji z dnia 18 października 1989 r.⁶⁰ sąd odstąpił od tej zasady.

W przedmiotowej sprawie sprawczyni została skazana za handel narkotykami na karę probacji kontraktowej połączonej z karą pozbawienia wolności na okres 3 miesięcy. Sąd, uzasadniając wybór tej kary, wskazał, że sprawczyni w ten sposób uniknie skazania na karę pozbawienia wolności na okres do 10 lat. Uzasadniając odstępstwo od zasady, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że skazana rozpoczęła leczenie w trakcie postępowania i ma odpowiednią motywację do leczenia, ponieważ ma ona 10-letnią córkę, która wymaga opieki. Tym samym kara pozbawienia wolności byłaby najbardziej dotkliwa dla córki, a postępy w leczeniu wykazują, że probacja kontraktowa połączona z karą pozbawienia wolności może przynieść większe korzyści dla skazanej.

Orzeczenie to jest niezwykle interesujące z uwagi na fakt, że Sąd Najwyższy wskazał na okoliczności uzasadniające odstępstwo od przyjętej praktyki w postaci dobra dziecka i postępy w leczeniu sprawczyni. Orzeczenie to pokazuje, jak bardzo elastycznym instrumentem jest probacja kontraktowa.

4.3. Wyrok Sądu Apelacyjnego Svea w Sztokholmie z dnia 12 sierpnia 2006 r. RH 2007:11

Orzeczeniem szczególnie interesującym z polskiego punktu widzenia jest sprawa 79-letniego mężczyzny, któremu postawiono zarzut wykorzystywania seksualnego małoletnich. Zgodnie ze stanem faktycznym, w okresie od stycznia 2004 do maja 2006 T.B. wielokrotnie popełniał wspomniane przestępstwo. Sąd Rejonowy orzekł, że T.B. dopuścił się wskazanych przestępstw przeciwko L.B. i J.B. Kara za te przestępstwa wynosiła wówczas do dwóch lat więzienia. T.B. został skazany na dwa lata pozbawienia wolności. T.B. odwołał się od wyroku sądu I instancji i wniósł o zastąpienie kary pozbawienia wolności karą probacji kontraktowej połączonej z karą pozbawienia wolności.

Sąd Apelacyjny Svea w Sztokholmie w związku z wniesieniem apelacji zwrócił się do Służby Więziennictwa i Probacji o przygotowanie opinii dotyczącej możliwości skazania sprawcę na probację kontraktową. W opinii stwierdzono, że sprawca stwarza bardzo duże niebezpieczeństwo powrotu do przestępstwa.

⁶⁰ NJA 1989, s. 564.

Zgodnie z wynikami badania T.B. nie wykazał się zrozumieniem konsekwencji swoich działań, stąd zamiana kary na karę wolnościową nie jest wskazana. Z kolei dodatkowa opinia psychiatryczna wykazała, że sprawca po wykryciu przestępstwa był w złym stanie psychicznym m.in. z uwagi na wyłączenie społeczne oraz brak kontaktu ze strony rodziny. T.B. w związku z tym prosił o pomoc w celu uniknięcia podobnych zachowań w przyszłości. W opinii eksperta ryzyko recydywy określono jako niskie, stąd najwłaściwszą, zdaniem eksperta, byłaby probacja kontraktowa.

Sąd doszedł do wniosku, że najwłaściwszą karą za to przestępstwo będzie probacja kontraktowa. Uwzględniając charakter przestępstwa, wymierzono dodatkową sankcję w postaci trzech miesięcy pozbawienia wolności.

W zdaniu odrębnym jeden z sędziów składu orzekającego wyraził pogląd, że ze względu na okoliczności sprawy kara powinna mieć formę probacji kontraktowej, ale bez kary pozbawienia wolności.

Wyrok ten pokazuje proces badania, czy opieka kontraktowa może być wymierzona w przypadku dotyczącym przestępstwa przeciwko wolności seksualnej małoletnich. Jest ona szczególnie interesująca z punktu widzenia polskiego systemu z uwagi na trudności związane z wykonywaniem terapii farmakologicznej i potencjału, który dla polskiego systemu niesie ze sobą zmodyfikowana i dostosowana do polskich warunków probacja kontraktowa.

4.5. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 kwietnia 2006 r. NJA 2006 s. 212⁶¹

Orzeczenie Sądu najwyższego z dnia 11 kwietnia 2006 r. NJA 2006 s. 212 dotyczyło przestępstwa posiadania dziecięcej pornografii oraz wykorzystywania seksualnego małoletnich przez M.C. W ramach wymiaru kary za wspomniane przestępstwa, sąd wziął pod uwagę fakt, że M.C. walczył ze swoją tożsamością seksualną i prowadził zwyczajne życie. Wymagał on jednak długotrwałego leczenia psychiatrycznego. Sąd przyjął stanowisko, że w celu zmniejszenia ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa w przyszłości M.C. powinien być skazany na probację kontraktową. Sprawca został pouczone o planie i wyraził chęć udziału w leczeniu.

Sąd Najwyższy po zapoznaniu się z rozdziałem 30 § 9 BrB doszedł do wniosku, że probacja kontraktowa będzie najbardziej odpowiednią karą w celu zapobiegnięcia podobnym przestępstwom w przyszłości. W uzasadnieniu sąd wskazał, że wspomniana probacja była skierowana przede wszystkim w stosunku do sprawców borykających się z uzależnieniem, ale w przypadku innych stanów, takich jak np. zaburzenie preferencji seksualnych, rozwiązanie to również może mieć zastosowanie. Sąd podkreślił również, że potencjalna kara za popełnienie tego przestępstwa dopuszcza możliwość wymierzenia sankcji w postaci probacji kontraktowej.

⁶¹ NJA 2006, s. 212.

Skład orzekający zbadał również plan leczenia w ramach probacji kontraktowej. W przedmiotowej sprawie składał się on z cotygodniowych rozmów ze skazanym. W ramach planu, zdaniem Sądu Najwyższego powinno koncentrować się na stosunku sprawcy do przestępstwa, jego konsekwencjach dla ofiar oraz na analizie czynników prowadzących do tego typu sytuacji. Ponieważ probacja kontraktowa została już wykonana w momencie rozpatrzenia sprawy przed Sądem Najwyższym, Służba Więziennictwa i Probacji wydała opinię, zgodnie z którą M.C. dotrzymywał planu przez rok, co zaowocowało poprawą jego stanu. Niemniej jednak podkreślono, że ze względu na wartość karną i charakter przestępstwa leczenie nie jest wystarczającą reakcją na popełnione przestępstwo, dlatego też Sąd Najwyższy połączył karę probacji kontraktowej z dłuższym niż zwykle okresem kary pozbawienia wolności, który wynosił 1 rok.

Orzeczenie to przedstawia problem ważenia charakteru przestępstwa i probacji kontraktowej jako zbyt łagodnej reakcji na popełnione przestępstwo. W efekcie Sąd Najwyższy nadał prym leczeniu i możliwości przeciwdziałania ponownemu popełnieniu przestępstwa. Wydaje się, że postrzeganie probacji kontraktowej jako instrumentu przeciwdziałaniu ponownemu popełnieniu przestępstwa seksualnego przeciwko nieletnim w tym przypadku jest logicznym rozwiązaniem, ponieważ instrumenty prewencyjne przed popełnieniem przestępstwa zawiodły, w związku z czym sprawca powinien być skazany na karę pozbawienia wolności, która sama w sobie nie poprawia stanu sprawcy, ale połączona z leczeniem daje wymierne skutki.

5. Statystyka stosowania probacji kontraktowej

Ostatnim z elementów analizy instytucji probacji kontraktowej jest statystyka jej wymierzania oraz wykonywania w Królestwie Szwecji. Autor w niniejszej pracy poddał analizie okres od 2008 r., 2012 r. do 2021 r. ze szczególnym naciskiem na statystykę w latach 2020–2021.

W ramach dostępnych danych liczba sprawców skazywanych na probację kontraktową ulega zmniejszeniu. Świadczy o tym fakt, że w roku 2008 liczba osób skazanych na probację kontraktową wynosiła 1157 osób⁶², z kolei w roku 2012 969 osób zostało skazanych na probację kontraktową, w 2013 liczba ta wynosiła 996, natomiast w 2014 – 856, w 2015 – 745, w 2016 – 675, w 2017 – 724 osób, w 2018 – 727 osób, 2019 – 635, 2020 – 642 r.⁶³, w ramach ostatnich dostępnych danych w roku 2021 liczba ta wynosiła 554⁶⁴.

⁶² Frivården i Sverige En kartläggning Rapport 2010:10, s. 6.

⁶³ Kriminalvård och Statistik 2020, źródło: <https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/kartlaggningar-och-utvarderingar/kos-2020---kriminalvard-och-statistik.pdf> [dostęp: 10.09.2022].

⁶⁴ Kriminalvård och Statistik 2021, s. 56 źródło: https://www.kriminalvarden.se/globalassets/forskning_statistik/kos-2021---kriminalvard-och-statistik.pdf [dostęp: 11.09.2022].

Mówiąc o efektywności wykonywania samej probacji kontraktowej, to najnowsze statystyki za 2021 r. wskazywały, że probację kontraktową zakończyło 819 osób, przy czym jest to ogólna liczba zawierająca w sobie osoby, które ukończyły plan leczenia, jak również osoby, które zrezygnowały albo którym zamieniono karę probacji kontraktowej na alternatywną karę pozbawienia wolności w związku z naruszeniem planu leczenia. Z ogólnej liczby 819 osób 631 z nich odbyło probację kontraktową i z sukcesem zakończyło plan leczenia. Z kolei 188 przerwało leczenie w ramach probacji kontraktowej⁶⁵. Liczby te wskazują, że w przeważającej części probacja kontraktowa osiąga zakładany cel.

Tabela 2. Zakończona probacja kontraktowa w tym przerwana lub zakończona pomyślnie opieka kontraktowa 2013–2021

		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Liczba zakończonych		1 183	1 165	986	863	759	781	838	848	819
Przerwane	Ilość	317	312	277	234	232	238	224	207	188
	Procent z ogólnej liczby	27%	27%	28%	27%	31%	30%	27%	24%	23%
Pomyślnie zakończone	Ilość	866	853	709	629	527	543	614	641	631
	Procent z ogólnej liczby	73%	73%	72%	73%	69%	70%	73%	76%	77%

Źródło: Kriminalvård och Statistik 2021, s. 66, tabela 5.11, https://www.kriminalvarden.se/globalassets/forskning_statistik/kos-2021---kriminalvard-och-statistik.pdf [dostęp: 11.09.2022].

Kolejnym elementem wartym uwagi jest fakt, że przy okazji kary w postaci probacji kontraktowej może być ona połączona z karą pozbawienia wolności. Tabela numer 1 wykazuje, że najczęściej okres alternatywnej kary pozbawienia wolności wynosi od poniżej 2 miesięcy do 1 roku.

Podsumowanie

Probacja kontraktowa w systemie prawa karnego Królestwa Szwecji jest szczególnym rozwiązaniem, które w praktyce okazało się udaną odpowiedzią na wyjątkową kategorię sprawców, którzy popełnili przestępstwo w związku z szeroko rozumianym uzależnieniem. Uwzględnia ono jeden z najważniejszych ele-

⁶⁵ Ibidem.

mentów leczenia tego rodzaju sprawców – chęć udziału w leczeniu. Tym samym sprawca znajdujący się w przełomowym momencie swojego życia może skorzystać z pomocy i przy tym uniknąć całkowicie (albo częściowo) pobytu w więzieniu. Sankcja ta jest również idealnym instrumentem w rękach sądu, który może uwzględnić szczególną sytuację sprawcy.

Idąc dalej, jednym z największych osiągnięć probacji kontraktowej jest faktyczne odprzedmiotowanie sprawcy, który od samego początku jest świadomy warunków leczenia i posiada instrumenty pozwalające na wpływanie na warunki zawarte w planie leczenia, jak i osoby opiekuna, który nadzoruje wykonywanie planu leczenia. To właśnie ten drobny element połączony ze skutecznym wykonywaniem założeń probacji kontraktowej sprawia, że leczenie w ramach probacji kontraktowej w ponad 70% przypadków kończy się sukcesem.

Niezwykle ważnym elementem funkcjonowania sankcji probacji kontraktowej jest również możliwość łączenia jej z karą pozbawienia wolności. Zabieg ten ma pozwolić na osiągnięcie celu wychowawczego w stosunku do sprawcy, ale i psychologicznego w stosunku do społeczeństwa.

Z punktu widzenia polskiego systemu, probacja kontraktowa jest doskonałym odniesieniem dla dyskusji dotyczącej funkcjonowania środka zabezpieczającego w postaci terapii. W szczególności w odniesieniu do terapii farmakologicznej, która wymaga jej ponownego przemyślenia, ponieważ w praktyce brak jest instrumentów jej skutecznej egzekucji⁶⁶.

W ramach badań nad przedstawieniem propozycji mających na celu usprawnienie instytucji terapii farmakologicznej autor w następnych opracowaniach dokona zestawienia polskich rozwiązań ze szwedzkimi i na tej podstawie podejmie próbę przedstawienia usprawnionego środka w postaci terapii w stosunku do sprawców przestępstw seksualnych w stosunku do nieletnich w postaci „terapii kontraktowej”.

Bibliografia

Monografie i artykuły

Berggren N.O., Bäcklund A., Munck J., Victor D., Wersäl F., *Brottsbalken. En kommentar m.m. Kap. 25–38*, Stockholm 2014.

Blix O., *Kontraktsvård*, SvJT 1981.

⁶⁶ Patrz więcej o trudnościach związanych z leczeniem w ramach terapii farmakologicznej: W. Zontek, *Kara za brak poddania się terapii? Konsekwencje wprowadzenia art. 244b k.k.*, „Palestra” 2015, nr 7–8; A. Strzelec, *Przymusowe leczenie sprawców czynów zabronionych popełnionych w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych*, [w:] Z. Dymińska (red.), *Konteksty prawa i praw człowieka*, Kraków 2012; M. Pyrcak-Górowska, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część ogólna, t. 1: Komentarz do art. 53–116*, Warszawa 2016; W. Zontek, [w:] W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015.

- Borgeke M., *At bestemma påföljd för brott*, Stockholm 2012.
- Borgeke M., *Påföljdsbestämning i narkotikamål*, SvJT 2013.
- Dymińska Z. (red.), *Konteksty prawa i praw człowieka*, Kraków 2012.
- Gylling-Lindkvist C., Rosennberg G., Rundqvist K.I., *Lagen och psykiatrin. Kommentarer och och författningar om psykiatrisk tvångsvård rättspsykiatri m.m.*, Stockholm 1992.
- Jareborg N., *Straffrättsideologiska fragment*, Uppsala 1992.
- Jareborg N., Zila J., *Straffrättens påföljdslära*, Stockholm 2020.
- Munck, J., *Var står nyklassicismen idag?*, SvJT 2015.
- Perklev A., *Några idéer kring utformningen av ett nytt påföljdssystem*, SvJT 2010.
- Wróbel W. (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015.
- Wróbel W., Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1: *Komentarz do art. 53–116*, Warszawa 2016.
- Zontek W., *Kara za brak poddania się terapii? Konsekwencje wprowadzenia art. 244b k.k.*, „Palestra” 2015, nr 7–8.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny.
- Ustawy z dnia 21 grudnia 1962 r. Kodeks karny (1962:700) (oryg. Brottsbalk).
- Rozporządzenie z dnia 11 czerwca 1998 r. w sprawie wykonywania kar wolnościowych (oryg. *Förordning om verkställighet av frivårdspåföljder*) SFS nr: 1998:642.
- Rozporządzenie z dnia 28 czerwca 1979 r. w sprawie niektórych eksperymentalnych działań w stosunku do osób uzależnionych od narkotyków (oryg. *Förordning om viss försöksverksamhet med vård av narkotikamissbrukare som har begått brott*).

Wyroki sądów

- Wyrok Sądu Apelacyjnego Svea w Sztokholmie z dnia 12 sierpnia 2006 r. RH 2007:11.
- Wyrok Sądu Najwyższego Królestwa Szwecji z dnia 18 października 1989 r. NJA 1989 s. 564.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego Svea w Sztokholmie z dnia 16 listopada 1994 r. RH 1994:130.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 kwietnia 2006 r. NJA 2006 s. 212.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 marca 1994 r. NJA 1994, s. 106

Raporty i oficjalne opracowania

- Słownik terminologii prawniczej angielsko-szwedzki dla sędziów szwedzkich (Svensk/engelsk ordlista Swedish/English Glossary Dnr 938-2010, Stockholm 2019), <http://svensk/engelsk%20ordlista%20Swedish/English%20Glossary>,

%202019,%20%C5%BA%C3%B3d%C5%82o:%20https://www.domstol.se/globalassets/filer/gemensamt-innehall/for-professionella-aktorer/svensk-engelsk_ordlista_2019.pdf/.

Frivården i Sverige En kartläggning Rapport 2010:10.

Kriminalvård och Statistik 2020, <https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/kartlaggningar-och-utvarderingar/kos-2020---kriminalvard-och-statistik.pdf>

Kriminalvård och Statistik 2021, https://www.kriminalvarden.se/globalassets/forskning_statistik/kos-2021---kriminalvard-och-statistik.pdf

Prop. 1986/87:106 om ändring i brottsbalken m.m. (s.k. kontraktsvård m.m.).

Prop. 2018/19:77 Förstärkta återfallsförebyggande åtgärder vid villkorlig frigivning.

Prop. 2020/21:85 Utökade kontroll- och stödmöjligheter avseende skyddstillsynsdömda.

Prop. 2007/08:97 Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare.

The Institution of Contractual Probation in the Penal Code of the Kingdom of Sweden – Introductory Remarks

Abstract

This study aims at analyzing an institution regulated in the Penal Code of the Kingdom of Sweden designated as contractual probation. This is a solution introduced into the criminal law of Sweden in 1988 and was intended to be, on the one hand, an alternative to a punishment of imprisonment, and, on the other hand, it is designed to fill the gap left by the removing from the criminal law of Sweden the protective measure in the form of therapy - outpatient treatment. The focal part of the solution is the nature of the crime committed, the specific health condition of the offender requiring treatment and the fact that this health condition of the offender is directly related to the commission of the crime, as well as the expression of the offender's willingness to be treated in accordance with a treatment plan. This article is the first in a series of works aiming to present the solutions in force in the Kingdom of Sweden. Further articles will concern the juxtaposition of Polish solutions with Swedish ones in order to build a model that will be a response to the difficulties plaguing the Polish system.

Keywords: contractual probation, protective measures, Swedish criminal law, addicts, addiction prevention, treatment of sexual preference disorders, therapy.